

Írta: Oláh Anna

A CIGÁNYGYEREKEK TOVÁBBTANULÁSÁNAK CSALÁDI HÁTTERE II. RÉSZ

4. A VIZSGÁLAT

4.1 A vizsgálat célkitűzése, hipotézise

A vizsgálat céljával azt tűztem ki, hogy összefoglaljam, hogy a roma családok túlélési stratégiáiban hogyan jelenik meg a 8. osztályt végzett gyerekek továbbtanulása. A vizsgálatban az alábbi kérdésekre szeretnék választ kapni:

- A roma családokban hogyan kerül sor a pályaválasztásra, ki dönt, kinek a szava a mérvadó?

- A szülők mennyire érzékelik annak fontosságát, hogy a gyerek továbbtanuljon?

A magyarországi cigányok többsége reménytelen küzdelmet folytat a megélhetésért. Meglepő lenne, ha éppen a gyerekeik iskoláztatása lenne sikeres. Sajnos ebben a helyzetben érthető, hogy aligha az a gond, hogy a családban c. gyerek tanuljon. Az iskola pénzbe kerül, a család sokszor nem mondhat le a gyerek által megszerzhető jövedelemről.

A szegénység kultúrája (éhezés, betegség, rossz egészségügyi állapot, a zsúfolt lakásviszonyok) szemben áll az iskolai élet elvárásaival, pl. hiánytalan felszerelés, házi feladat elkészítése. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a köztudatban elterjedt az a nézet, hogy a cigánygyerekek az iskolában sikertelenek. Én azt gondolom, ez a megállapítás nem minden gyerekre érvényes, mert ha így lenne, joggal gondolhatnánk, hogy ez valami „cigány” jellegzetesség. Ahhoz, hogy egyre több gyerek sikeres legyen az iskolákban, elsősorban a gyereket kell alkalmassá tenni, hogy megfeleljen az iskola elvárásainak. Másodsorban az iskolát, hogy képes legyen kezelni a szegénység szubkultúrájából és a kisebbségi csoporthoz való tartozásából fakadó másságot.

A cigányság többsége, ha lassan is, de kezdi megérteni, hogy az iskolában elsajátítható tudás nélkül nem integrálódhat a társadalomhoz. Sőt, visszavonhatatlanul a társadalom peremére szorulhat. A fenti gondolatok leírásakor sokszor eszembe jutnak az én nagyszerű édesanyám szavai – aki egyébként analfabéta -: „Tanulj jányom, mert nemcsak magadért, az egész cigányságért tanulsz!”

Tudjuk, hogy a cigány tanulók továbbtanulásával kapcsolatban anyagi gondok is felvetődnek. A tanulók szociális helyzetével összefüggő probléma, hogy sok esetben nem tudják megvásárolni a választott szakma elsajátításához szükséges gyakorlólóhelyet.

Mára már a szülőkről elmondható, hogy a legtöbbjük elindítja a gyereket a szakmatanulás útján, ha sikerül befejezni a 8. osztályt, és tovább is akar tanulni. A gyerek akaratának ellenére azonban nem.

Feltételezésem (és a személyes tapasztalatom) az, hogy ha a gyereknél megvan a továbbtanulási szándék, akkor gyakran lehetőségüket és erejüket meghaladó anyagi vállalásnak teszi ki magát a család. Ezt teszik annak érdekében, hogy a 8. osztályt végzett gyerek valamilyen szinten továbbtanulhasson.

4.2 Vizsgálati módszer

Előzetes tájékozódás céljából tanulmányoztam a kerületi Oktatási Konceptiót és a Kerületi Cigányprogramot.

A kikérdezés módszerének lényege, hogy kérdések segítségével információkat gyűjtünk, s ezek alapján következtetést vonunk le. Munkám során csak kizárólag a szóbeli kikérdezés módszerét használtam. Tettem azért, mert mint a kutatásból kiderült, a szülők nagy hányada ma, a XX. század végén potenciális analfabéta. Így a kérdőíves módszer ebben az esetben szóba sem jöhetett.

Ezzel ellentétben a szóbeli kikérdezés előnye az volt, a szülők és köztem bensőségesebb kapcsolat alakulhatott ki.

Az interjúk elején nyitott kérdéseket alkalmaztam, hiszen ezek általában jobban motiválják a kérdezetteket. Bár hosszabb időt vett igénybe a kikérdezés ezen része és az értékelés is, de megérte a fáradságot.

4.3 A vizsgálat előkészítése

Komoly problémát okozott, hogy mi alapján tudom a gyerekek származását minősíteni. Nem titkoltan azt gondoltam, hogy nekem, mint cigány származásúnak, ez nem jelenthet gondot.

Munkám során a szakirodalomban használt definíciót kívánom alkalmazni. „Cigány az, akit nem cigány környezete különböző ismérvek (életmód, antropológiai jelleg) alapján annak tart, és aki annak vallja magát.”

Eredeti célkitűzésem az volt, a gyerekek apjával, anyjával, illetve a nevelésben befolyást gyakorló felnőttekkel (esetleg nagyszülő) is interjút készítek. Ez azonban nem mindig sikerült: az anya vagy az apa elzárkózott a beszélgetéstől. Voltak családok, amelyeket többszöri időpont-egyeztetés után sikerült felkeresnem, és ahol csak viszonylag hosszan tartó ismerkedés után voltak hajlandóak beszélgetni.

A családokkal folytatott interjúkat egy iskolai megbeszélés készítette elő (az iskola igazgatójának a tanácsára és támogatásával), ahol bemutatkoztam a roma tanulóknak, és elmondtam, hogy mihez kérem a segítségüket. A gyerekek kezdeti gyanakvása hamar eloszlott, és oldott hangulatban beszélgettünk, kértem a gyerekeket, hogy közvetítsék látogatási szándékomat a szülőknek. (10 szülőtől kaptam visszajelzést.)

4.4 A vizsgálat helye a XIII. kerület

Röviden szeretném bemutatni a kerületben élő cigányságot.

A kerületben élő cigányság lakosság létszáma mintegy 6-7 000 fő. Pontos adatok nem állnak rendelkezésre, csak becslésekre lehet támaszkodni. A kerületben élő cigányok többsége négy, viszonylag jól körülhatárolható körzetben él, amelyeket főként egy-egy utcánévvel lehet közelebbről meghatározni (Szabolcs, Szent László, Jász, Csata, Üteg, Kartács, Gömb utca).

A kerületi cigányság többsége magyar anyanyelvű romungro, de igen kis számban oláh cigányok is vannak.

A cigányok által lakott lakások többsége kis alapterületű, komfort nélküli vagy szükséglakás. Ezek a lakások már erősen lelakottak. Egy-egy lakásban több generáció is lakik.

A kerületben élő cigányság integrálódása több szálon megy végbe. Van egy jelentősebb csoport, amely már minden tekintetben urbánus. Ez a réteg kulturált életvitelével, magatartásával beilleszkedett a nem cigány környezetbe.

A vidékről – a könnyebb megélhetés, munkahely reményében – betelepült cigány családok közt meglepően sok olyan található, amely a városi élet, a közrend, az együttélés alapvető normáit nem veszik figyelembe, az összeütközések ezekből a problémákból adódnak. Ugyanakkor az is tapasztalható, hogy esetenként éppen a többségi környezet eleve kirekesztő, előítéletes magatartása táplálja az indulatokat, nehezíti a beilleszkedést.

A kerület cigányságának legproblematisabb részét a nagyvárosi lumpenrétegbe integrálódott, azok normáit minden tekintetben követő emberek jelentik. Ez az identitásban megrendült, gyökértelen, talajt vesztett réteg a cigányságából már csak a bőre sötét színét érzékeli. Sajnos ennek a rétegnek a hagyományos cigányközösséghez semmi köze nincs, és a cigány kultúra helyett valamiféle közös szegénység- vagy lumpenkultúrát alakít ki. Ennek azért van nagy jelentősége, mert sokan a cigányság egészét a lumpen réteg alapján ítélik meg.

A kerületben élő cigányság többségét az a fajta masszív szegénység jellemzi, amelyben szinte valamennyi hátrányképző tényező jelen van, és ezek egymást erősítik.

A kerület négy iskolájában (becslések szerint) igen magas a roma gyerekek aránya.

Ezért interjúalanyaimat ezeknek az iskoláknak a tanulóiból ill. szüleik közül választottam ki.:

Általános Iskola (1135 Bp., Csata u. 20.)

Ének-zene Tagozatos Általános Iskola (1134 Bp., Dózsa Gy. u. 136.)

Szent László Általános Iskola (1135 Bp., Szent L. u.61.)

Speciális Általános Iskola (1138 Bp., Váci út 57.)

4.5 A vizsgálat körülményei

Vizsgálatom szempontjából elsősorban a 8. osztályosok véleménye volt a meghatározó. A mintavételnél arra törekedtem, hogy a cigányság rétegződésének megfelelően romungro, oláh és beás cigány szülők és gyerekek adjanak választ a feltett kérdéseimre. A cigányság rétegződése ebben az esetben nem jelent meg, mivel a XIII. kerületben főképpen csak romungro (magyar) cigányok élnek.

Gyerekekkel és szüleikkel is készítettem interjúkat. Kíváncsi voltam, hogy miként vélekednek a gyerekek az iskolában (az otthontól és a szülőktől távol) és a szülők a tanulás fontosságáról. Nem minden esetben sikerült minden gyereknek a szüleivel beszélgetnem.

A családokhoz személyesen mentem az interjúkat elkészíteni, az ő esetükben is rendkívül fontosnak tartottam a személyes kapcsolatot. A szülői interjúk során csak azokra a szülőkre számíthattam, akiknek a gyerekeit korábban táboroztattam, tehát már ismertek és feltétel nélkül elfogadtak engem. Egyéb esetekben csak ígéretet kaptam.

A gyerekekkel az interjúkat az iskolai könyvtárban készítettem. Az osztályfőnökökkel történt előzetes egyeztetés után a gyerekek egymás után jöttek be hozzám a szobába. Az interjúkat megelőzte egy osztályfőnöki óra, amelyen az osztályfőnök bemutatott a gyerekeknek, ezután pedig magunkra hagyott. Így kötetlenül együtt tölthettünk egy kis időt. Ezt utólag is nagyon jónak tartom, mert a gyerekek sokkal oldottabban beszéltek már velem, hiszen már nem voltam ismeretlen számukra.

5. A VIZSGÁLAT SORÁN KAPOTT ADATOK ELEMZÉSE, A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A vizsgálat során kapott adatokat az alábbi szempontok alapján dolgoztam fel:

- Család jellege

- Család mérete
- Lakáskörülmények
- Kulturális helyzet
- A gyerekek szocio-kulturális háttere, azaz kulturális tőkéje a szülők iskolázottsági szintje alapján
- A gyerekek tanulmányi átlaga
- Ki dönt a továbbtanulásban
- Milyen pályát szának maguknak a gyerekek
- Tudják-e, milyen anyagi feltételei vannak (szülő / gyerek) a továbbtanulásnak, illetőleg a család meg tud-e felelni ezeknek az anyagi feltételeknek

A család jellege

A beszélgetésekből egyértelműen kiderült, hogy a cigánycsaládok a hagyományos családmódot helyezik előtérbe. A szülők átlagéletkora alacsony (40 alattiak). A házasságok 90%-ában mindkét fél cigány. Ez is mutatja, hogy a cigányság zárt közösség. A magas születési és a nagy halandósági arányból következően a cigányság fiatal populáció. A férfi és a nő aránya is úgy tűnik, hogy kiegyenlített.

Az interjúk során kiderült, hogy a családi kapcsolatok igen erősek, nagyon erős szálakkal kötődnek egymáshoz. Egyben ez a családtagok védettségét is jelenti a családon belül. Ezekben a családokban mindenki egyenrangú, teljesen szabadon mozoghatnak, itt minden közös, senki sem parancsol. A románoknál a család az egyetlen olyan hely, amely pozitív önkép kialakítását, megerősítését szolgálja.

Még most is itt hallom B. Gyula szavait, ahogyan a családjáról beszélt:

„Nem anyuék miatt nem csinállok semmi rosszat, nekem ők mindennek előtt vannak.

Hiába lesz majd feleségem, nálam az anyám lesz az első. Én félek is attól, hogy mi lesz, ha meghalnak. Pedig tudom, hogy be fog következni, de nagyon félek, mi lesz velem anyu nélkül. De maga is tudja, hogy a románoknál nagyon fontos a család, az összetartás, mi együtt örülünk, nevetünk. Ha baj van a családban, aki előbb ellenség volt, abban a pillanatban jön segíteni. Nálunk úgy van, hogy nemcsak addig figyelünk egymásra, amíg kapok tőle valamit. Adni is tudni kell, bármit. Ilyenkor nem az a lényeg, hogy mit, hanem az, hogy jó szívvvel adja, lehet az darab zsíros kenyér is. Én így nevelkedtem, ez nekem természetes.”

A lányoktól már elég korán elvárják a szülők, hogy elsősorban a családjukért felelősséget érezzenek. Ezt sok esetben azt jelenti, hogy a családon belüli feladatok elsőbbséget kapnak az iskolába járással szemben. Tovább a hagyományos cigány kultúra szerint a lány önmagában már értéket jelent, akit a család különösen nagylánnyá válásától fogva ennek megfelelően kezel. A fiúk esetében a szülők tanulásra ösztönző magatartása jobban érzékelhető volt.

Szerintem az együvé tartozás, az egymás megsegítése, az örömök és bánatok közös vállalása az összetartozás kiemelkedő példái nálunk, cigányoknál. A románoknál az egyik legfontosabb érték a család. Bátran ki lehet jelenteni, hogy a roma családok is szolgálhatnak mintával a többségi társadalomnak.

A család mérete

A családok méretére jellemző, hogy népes, többségének 3 vagy annál több gyereke van. De a megkérdezett szülők közül van egy, akinek pl. 13 gyereke van. A gyerekekről Flóra néni így beszélt:

„Tudod, abban az időben nem voltak ilyen védekezők, mint manapság. Meg minek is lett vóna, az uram nem engedte vóna beszédni. Nagyon szegények voltunk, de a gyerekeim sokat segítettek egymásnak, egymást nevelgették. A lányok, mer van 8 lányom, mostak, főztek, takarítottak, vigyáztak egymásra. Én bizony komolyan mondom, hogy ma látom a fiatalokat, egy gyerekkel nem bírnak el.”

Testvérek száma

Tudni kell, hogy a cigányasszonyok minden gyereket megszülnék. Szinte majomszeretettel szeretik a gyerekeiket. A gyerekeknek minden megengedett. Verés helyett inkább szidást kapnak. Az anya az egyik percben szidja, átkozza a gyereket, a másik percben ajnározza, dédelgeti. Ez a hirtelen hangulatváltás is jellemző a cigányokra. Az sem feltűnő, hogy a gyerekekkel kiabálnak, mert egyébként is hangosan beszélnek, amit a gyerekek is átvesznek. Amit mondanak, azt jól kihangsúlyozzák, hogy a másik is megértse. Ez a hangos beszéd összefügg temperamentumukkal, de a hangképzéssel is kapcsolatban van. Minden zajra, neszre azonnal reagálnak.

Lakáskörülmények

A cigánycsaládok szeretnek együtt lakni. Ez követendő példa lehetne a nem cigányoknak is. Előfordult, hogy a megkérdezetteknél több generáció is együtt lakik, így megoldott a gyermek felügyelete. A nagycsaládok a legtöbb esetben egy szoba-konyhás lakásban zsúfolódnak össze. Személyesen is tapasztalhattam, hogy a túlszűfoaltságnak súlyos következményei vannak az egészségi állapotukra. Olyan lakásban is jártam, ahol öten aludtak egy ágyban, szinte csak ágyakból áll a szobának nevezett helyiség.

A levegő elhasznált, egészségtelen. (Szinte mindenhol dohányoznak a szülők.) Ezek a családok a túlszűfoaltság miatt állandó légúti fertőzésnek is ki vannak téve.

L. Endre felesége erről így nyilatkozott:

„Az a legnagyobb problémánk, hogy ebből a lyukból semmi esélyünk nincs nagyobb lakásba menni. Mer mi lenne, ha lenne nagyobb, de miből fizetnénk a rezsit és a többi költséget? De nézz körül, mi van itt az udvaron mocsok! A WC kinn van, nem merem a ruhákat kiteríteni, mert ellopják.”

Általában a lakások nagysága a 27 m²-40 m²-ig között változott. Lakáskörülményeikről a következőket mondta L. Izabella (ő 40 m²-es lakásban él hűgával, édesanyjával és fiatal nevelőapjával):

„A konyhában van egy zuhanyzónk, de a WC, az sajnos kinn van a folyosón. Az nagyon zavar, hogy egy szobában alszunk, „tudod, mire gondolok”. Nekem nagyon rossz így.”

A családok anyagi helyzetét feltételezve, valóban reménytelen tűnik számukra az, hogy emberibb körülmények között lakhassanak.

Kulturális helyzet

A családok szinte mindegyikénél a televízió, videó- és audio-magnó, rádió az egyetlen „kulturális” ismerethordozó. Műsorok: az akciófilm, vígjáték, horror, pornó. A szülőkkel készített interjúk alkalmával a lakásokban csak elvétve láttam könyvet, a Bibliát viszont sok helyen. A szülők néhány napilapot olvasnak, azt sem rendszerességgel

Nagyon örvendetes volt azt tapasztalni, hogy a gyerekek egy része rendszerességgel olvas. S. Judit 8. osztályos kislány nem régen olvasott egy könyvet, amiről így beszélt:

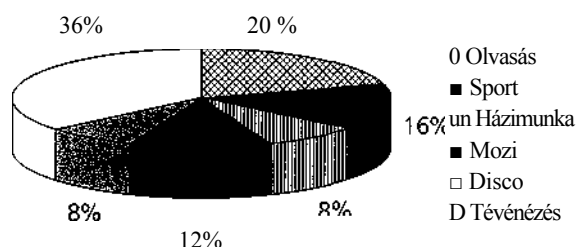
„Éppen a Hosszú az út hazáig c. regényt olvastam. Ez a könyv egy olyan kislányról szól, akit – szó szerint – nem szeretett az anyja, állandóan ütötte, verte, az apa meg nem mert az anyával szembeállni. Ennek ellenére mégis szerette az édesanyját Képzeld, az anya sokszor majdnem agyonverte őt, de ő ezt úgy fogta fel, hogy szeretetből teszi. Ez a könyv 400 oldalas volt, végig sírtam, alig tudtam letenni.”

A gyerekek színházba vagy múzeumba csak iskolai szervezés keretein belül jutnak el.

Másoknak érdekességként hathat, hogy a lakásokban alig-alig láttam ébresztőórát. Nem azért nincs óra, mert nem tudnák megfizetni, hanem azért, mert alapjában véve nincs szükségük rá. Az ébresztőóra is jól példázza, mennyire nehéz beavatkozni, módosítani a látszólag legkönnyebben módosítható életkörülményeket. (Én magam sem hordok órát.)

Szabadidő

A szabadidő eltöltésére vonatkozó válaszokat az alábbi grafikon szemlélteti:

A fentiekből kiderül, hogy előkelő helyet foglal el a gyerekek szabadidejének eltöltésében a videózás, tévénézés. A cigánycsaládokban ma már a televízió, videó nem elérhetetlen, a gyerekek elég sok időt töltenek a tv előtt, annak minden előnyével és hátrányával együtt. Az olvasók aránya annak ellenére, hogy az olvasó gyerekek nem mindegyike olvas regényt, nagyon örvendetes. A tv-ben illetve a videón látott akció- illetve játékfilmek kötik le őket, mert ezek nyelve érthető, cselekményük követhető.

A fiúk esetében a sportolás a gyakoribb elfoglaltság.

Erről B. Gyula a következőket mondta:

„Edzek, bokszolok az Aranykesztyűben, ez egy klub. Ezt már két éve csinálom, nem akarok versenyezni, de az energiámat levezetni jó. Még csak edzőmeccseim voltak. Meg eljárak gyúrni, hogy valahogy kinézzek. Nézze, én nem cigizek, nem iszok, nem lövöm be magam.”

A gyerekek szocio-kulturális háttere, azaz kulturális tőkése a szülők iskolázottsági szintje alapján

A különböző szocio-kulturális háttér eltérő tanulási motivációt eredményez. (Bemstein, 1964., 1974.) Más-más értékorientációval, önértékeléssel, célkitűzésekkel, elvárásokkal, nyitottsággal iskolába kerülő gyermekek differenciált pedagógiai eljárást igényelnek.

A szülők iskolai végzettsége

Az iskolai végzettséggel nem rendelkezők, illetve 8 osztályt végzett szülőknek a rendszerváltás előtt állandó munkahelyük volt. A gyerekek tanulmányi előmenetele és a szülők iskolázottsága között szoros összefüggés van. Az értelmiségi környezetből induló gyerekek szinte természetesen „feltöltődnek” az iskolára, az iskolai történések az ő nyelvükön szólnak. Azok a gyerekek vannak hátrányban, akik nem birtokolják az iskolai

környezet kódját, nincsenek otthon az iskola világában. Sajnos ezek a specifikus hátrányok az iskoláztatási idő alatt rögzülnek. A modern társadalmakban az egyenlőtlenségek reprodukciójának egy új rejtettebb módja jött létre, amelyben kiemelkedő szerepe van a „kulturális tőke átadásának” (Borurdien, p. 1987. 364. o.):

Jelentéktelen a középfokú végzettséggel rendelkezők száma (egy apa és egy édesanya, felsőfokú végzettségű nincs is).

Ugyanakkor a szülők szakképzettségére vonatkozó adatok nem teljesen megbízhatóak. Ez az adathiány maga is fontos információ, hiszen azt sugalmazza, hogy a szülők szakmája a családon belül nem preferált, ezért a gyermekek számára nem szolgálhat mintául a szakmatanulásban. A szülők igen nagyarányú inaktivitása miatt alig akad felnőtt minta a szervezett munka világában való tájékozódásra, részben ezzel is összefügg a „kallódók” jelentős aránya. Még nagyobb problémát jelent az anyák iskolában eltöltött idejének alacsony volta, nagyfokú alulképzettsége, funkcionális analfabétizmusa.

A fentiekből kiderül, hogy a gyerekek alacsony kulturális tőkével rendelkeznek. A szülők visszakerülési esélyei a munkaerőpiacra is egyre csökkennek, ami sajnos hatással van a gyerekek tanulására is.

Tudjuk, hogy minél alacsonyabb a szülők iskolai végzettsége, annál kevésbé képesek a gyerekek számára átadni azokat a jártasságokat és normákat (ambíció, koncentrációs készség, figyelem, pontosság, kitartás), amelyek fontosak lennének az iskolai siker szempontjából.

A gyerekek tanulmányi átlaga

Több gyerek is hiányolta, hogy a szülők nem, vagy csak alig tudnak segíteni nekik az otthoni tanulásukban. Az is igaz, hogy a legtöbb gyerek nem is tanul otthon, akinek pedig igénye lenne a segítségre, azoknak szülők nem tudnak segítséget nyújtani.

K. Adrienn a következőket mondta nekem:

„Senki nem segít, egyedül csinálom meg a leckét, anyu nem tud, apu meg mire hazajön fáradt, nem akarom nyaggatni őt.”

Volt olyan kislány, aki azt mondta, ő otthon nem tanul, azért van az iskolában délutánig, hogy ott mindent megtanuljon.

Az az érzésem, hogy a szülők és az iskola között szinte semmiféle kapcsolat nincs. Szülői értekezletekre is csak akkor mennek, ha hívják őket, illetve ha baj van a gyerekekkel.

Az igen gyenge tanulmányi eredményeknek az is oka, hogy a szülők nem, vagy csak csekély számban járatják a gyerekeket óvodába (féltik, sajnálják a gyereket). Ez akkor nem jelentene problémát, ha a család biztosítani tudná a fizikális és szellemi fejlődéshez szükséges feltételeket, légkört. Az iskoláskor előtti egy év óvoda vagy előkészítő foglalkozás ugyan kötelező, de a cigánygyermek szülei ezekre a foglalkozásokra sem járatják rendszeresen gyermeküket. Sajnos így fordulhat/fordul elő, hogy a lemaradás társaikhoz képest elég nagy.

Érdemes lenne vizsgálatokat készíteni annak feltárására, hogy a szülők miért nem küldik gyerekeiket óvodába. Az oktatáspolitikának kommunikációs stratégiákat, ösztönző rendszereket kellene kidolgoznia, hogy ez a mai helyzet megváltozzon.

Sokat segíthetnének a szociális munkások, szociálpedagógusok. Az oktatási folyamat és a családi viszonyok együttes ismeretében járulhatnának hozzá a kisebbségekhez tartozó gyerekek sajátos problémáinak hatékony megoldásához.

Ugyanakkor a szülők és a gyerekek is tudni vélik, mit kellene tenniük a jobb eredményekért. Egy édesanyától idézek:

„A cigánygyerekek gyöngébbek az iskolában, mi is tudjuk. Mert a magyar szülők iskolázottabbak, más körülmények között élnek, és kiharcolják gyerekeiktől azt a jobb jegyet.”

Egy kislány: *„A magyarokat mindig megverik, ha rossz jegyet kapnak.”* Úgy gondolom, hogy a rossz példából, amit a kislány környezetében megtapasztalt, általánosítást levonni nem szabad. Ha a gyerek megverése az ára a jobb jegyeknek, ezt az árat én sem, és más szülő sem hajlandó megfizetni az esetek többségében.

Milyen pályát szánnak maguknak a gyerekek

Nagyon érdekes volt számomra a fiúk és a lányok továbbtanulásával kapcsolatban, amit tapasztaltam. A lányoktól a szülők már elég korán elvárják, hogy elsősorban a családjukért érezzenek felelősséget. Ez sok esetben azt jelenti, hogy a családon belüli feladatok elsőbbséget kapnak a tanulással szemben.

A zenész cigány az egyedüli, aki megköveteli gyermeke tanulását, hiszen ez megélhetéséhez szükséges a későbbiekben, de a továbbtanulás iránya nem a zene területére összpontosul.

A következőket egy zenész családból származó, de már nem zenélő édesapa mondta:

K. Endre: *„De visszatérve a kérdésedre, ebben az egész iskoláztatásban a társadalom legalább annyira hibás, mint a cigányság. Valahogy a lehetőségek nem igazán adóttak a gyerekeink számára. Mindenképpen fontos lenne a cigánygyerekeknek több továbbtanulási lehetőséget biztosítani, mind a társadalom, mind a család részéről. Ezért is nagyon fontos, hogy a gyerekeink tanuljanak előbb, ne a családalapítással kezdjék meg a kis törekeny életüket 14-15 évesen. Azt gondolom, a családnak kellene a gyerekekben erősíteni, nem feltétlenül kell a szülők példáját követni.”*

Vagy amit egy másik édesapa mondott:

K. Tibor: *„Mindent megteszünk azért, hogy finanszírozzuk a lány tanulását, ha kell, OTP-kölcsönt fogunk felvenni. Ne legyen kiteszített a társadalomból.”*

Az. interjúk szerint a roma gyerekek körében legnépszerűbb foglalkozás a kereskedés (virágkötő), ami a cigányoknál ősi hagyományokra tekint vissza.

A vendéglátóipar bizonyos ágazatai is divatszakmának számítanak. Itt is vannak olyan lehetőségek, ahova könnyebb a romáknak bejutni.

A fodrászszakmát hasonló arányban preferálják a cigány fiatalok (lányok), mint a vendéglátóit.

A beszélgetések során kiderült egyéb érdekességek

- Az osztályokban készített interjúkból nem igazán rajzolódta ki a cigányságra jellemző sajátosságok. Ennek okát abban látom, hogy ezekben az osztályokban a roma gyerekekhez hasonló szegénységi kultúrából jönnek a nem roma gyerekek is. Az osztályfőnökökkel folytatott beszélgetésekből az is kiderült, hogy a nem roma gyerekek szüleinek iskolai végzettsége is hasonló képet mutat, pl. felsőfokú végzettségű közöttük sem volt.

- Igen meglepett a romungro gyerekek ill. szüleik ellenszenvé az oláh cigányok iránt. A két oláh cigánygyerekek történt beszélgetések nem ezt a képet mutatták, inkább csak öltözködésben, nyelviségben mutattak különbséget, de az ellenszenvük a romungrok iránt nem volt annyira érezhető.

- Anyagi okokra hivatkozva a megkérdezett szülők közül mindössze egy család nem engedi továbbtanulni jó eredménnyel végző lányát.

- A 8. osztályt végzett szülők, akik segéd- vagy betanított munkások voltak, elmondásuk alapján évente legalább egyszer elmennek a szülői értekezletre. A szakmunkás végzettségű szülők kapcsolattartása az iskolával folyamatos, de nem zökkenőmentes.

- Még azokban az iskolákban is, ahol meghatározó a cigány tanulók jelenléte, még ott is döbbenetesen kevés nyolcadikost találtam. A gyerekek nagy része túlkoros. Elengedhetetlenül fontos lenne a hátrányok leküzdése, mert ezek a gyerekek évekig parkolnak az alsó tagozaton, ahonnan mentalitásuk és biológiai fejlettségük miatt előbb-utóbb kilógnak az iskola világából.

6. ÖSSZEGRZÉS

Tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen kicsi szűk körben végzett vizsgálatból nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. Bizakodással tölt el, hogy a gyerekek és szüleik érzékelik: a tanulás-továbbtanulás elengedhetetlenül fontos a cigányság jövője érdekében.

Ugyanakkor aggodalommal tölt el, hogy a szülők anyagilag tudják-e majd támogatni a gyerekeik tanulmányait. A továbbtanulás segítésére a már működő ösztöndíjakat általánossá kellene tenni. Nem szerencsés, ha kevesek közül még kevesebben tanulnak. Jöjjenek létre olyan szellemi központok, ahol a személyes kapcsolatokon keresztül a fiatal mindent felvetődő problémájában segíteni tudják.

Nézetem szerint a cigánycsaládok többsége nagy áldozatot hoz a gyerekeik tanulásáért, a megszerezhető ismeretekért.

Szerencsére a legújabb cigány felzárkóztató programok készítői már ugyanakkor azt is belátták, hogy a család visszahúzó ereje mellett a cigány értelmiség, stabil cigány középosztály segítése nélkül nehéz bármit is elérni. Ennek a rétegnek a megerősödése nemcsak a cigányságnak, de az egész társadalomnak nagy szüksége van.

Nem utolsósorban a többségi társadalom adósunk. Mire gondolok?

Arra, hogy a többség elfogadta tőlünk mindazt, amit adtunk – használták kézművességünk termékeit, gyönyörködtek zenénkben, táncunkban –, és ezért hosszú századokig semmit sem kaptunk. Éppen csak a létfenntartás legalsó szintjén engedtek tengődni bennünket. Az a néhány évtized, ami változtatni igyekezett helyzetünkön, úgy látszik, kevés volt.

Lehetőségek, esélyek kellenek, jogokkal nem lehet jóllakni.

Az adatokat figyelembe véve világosan látszik, hogy a roma tanulóknak már eleve sokkal kisebbek az esélyeik arra, hogy egyáltalán eljussanak az időben befejezett 8. osztályig, azaz az egyenes (királyi) úton folytatható szakmaszerzés lehetőségéhez. Már korábban utaltam rá, hogy a roma fiatalok saját kultúrkörükben sokkal hamarabb számítanak felnőttnek, mint a többségi kultúrabeliek.

Az általános iskoláknak szükséges lenne felkészülniük a stílusváltásra. Arra, hogy felnőttként tudják elfogadni a 13-14 éves korú roma fiatalokat. Különben fennáll az a veszély, hogy a magukat felnőttnek tekintő „gyerekek” kibúvót keresnek a 16 éves korig tartó általános iskolába járási kötelezettség alól. Ugyanis a cigánygyerekek érzik, hogy baj van az iskolával, erre a cigánygyerekek különösen érzékenyek. Az otthon és az iskola világa túlságosan távol esik egymástól. Az iskola nem jelent biztonságot a számukra. Ha pedig a gyerek fél, akkor nem lehet tanítani. Szerintem először érzelmi biztonságot nyújtó környezetet kellene teremteni ahhoz, hogy egyáltalán tanulásról beszélhessünk.

De azt is tudjuk, hogy a gyerekek mögött mindig megjelenik a szülő is. Ha a szülőt az iskola meg tudja nyerni partnerének, ahhoz elsősorban a gyereket kell sikerélményhez juttatni. Ahhoz, hogy a szülő partnerként jelenhessen meg az iskolákban, a közoktatási

törvény is lehetőséget biztosít. Azaz törvényileg garantálja annak lehetőségét, hogy a roma szülők beleszólhassanak az iskola tevékenységi köreinek kialakításába annak érdekében, hogy az valóban nekik és gyermekeiknek megfelelő intézményként működjék. Természetesen naivitás volna részéről azt hinni, hogy pusztán jogi garanciától már valóban eszerint működhetnének az iskolák és iskolaszékek. Ez még hosszú folyamat. Egyik nagyon fontos feladata lehetne a Kisebbségi Önkormányzatnak a szülők mögé állni, és e hosszú folyamat első lépéseinek megtételében segíthetnének.

Azt is tudomásul kell vennünk nekünk romáknak, hogy nem várhatunk kész megoldásokat, atyáskodó gondoskodást. Felelősségvállalásra van szükség, tudatos tevékenységre, mert minden állampolgár felel önmagáért és családjáért. A lelkiismeret alapja pedig a morál, a becsületesség, a tisztesség, a társadalmi normák ismerete és betartása. Azt gondolom ezeknek a humán értékeknek a birtokában mi cigányok aktívan részt vehetnénk a hátrányaink enyhítésében. Néhány gondolat:

- A helyi családgondozó egység(ek) működtetése, amely olyan cigány fiatalok kinevelését végezhetné, akik közvetítő szerepet tölthetnének be a társadalmi intézmények (iskolák, önkormányzatok, hivatalok, egészségügyi és kulturális intézmények) és a cigány családok között. Azért lenne erre szükség, mert a családsegítő igen nagy számban foglalkozik roma családokkal. Nem lehet teljesen rendben lévőnek tekinteni, hogy kizárólag nem romák mennek ki romákhoz családsegítő munkát végezni.

- A meglévő szociális munkás hálózatot (ami jelenleg 4 fővel működik) mindenképpen bővíteni lenne szükséges.

- A NAT által szabályozott alapismeretekbe és az iskolák pedagógiai programjaiba a cigány kultúra elemeinek beépítése (dalok, népszokások, táncok stb.) Fontos lenne annak biztosítása, hogy a gyerekkortól kezdve a cigányság érdekeinek megfelelően formálódjék a gyerekek és a fiatalok identitása.

- Tehetség gondozó hálózat kialakítását és működtetését kellene biztosítani, hogy a jelenleginél nagyobb arányban, még a tankötelezettség ideje alatt teljes értékű általános iskolai végzettséget szerezhessen.

Végezetül:

Mindeddig a cigány oktatási problémával kapcsolatban az a nézet uralkodott, hogy nem a források hiánya, hanem azok összehangolatlansága a bajok forrása. Választás előtt vagyunk: vagy tartjuk magunkat a 37 éve kialakult virágnyelven, kutatunk, megvizsgálunk, összefüggéseket tárunk fel – „fentről kimondva, lent konkretizálva, még lejjebb pedig elszenvedve”, vagy belevágunk!